

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

Концепція інклюзивної освіти ґрунтується на правах людини і принципах рівності. Згідно неї всі діти мають однакову цінність для суспільства, а для того, щоб вони стали активними повноцінними його членами, треба забезпечити гнучку індивідуалізовану систему навчання всіх дітей в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання.

Концепція розвитку інклюзивної освіти зокрема зазначає, що інклюзивне навчання – “це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей” (Наказ МОН від 01.10.2010 № 912). Взаємодія з іншими дітьми в інклюзивному класі сприяє всебічному розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Заміна терміну “інтеграція” на термін “інклюзія” відповідає демократичному повороту в суспільстві: заміні медичної моделі, згідно якої діти з особливими освітніми потребами мали пристосовуватися до умов суспільства і вимог існування незмінної системи освіти, на модель соціальну, яка стверджує, що суспільство має робити всі можливі кроки назустріч таким дітям й адаптувати систему освіти для задоволення їх спеціальних освітніх потреб [1; 4; 5].

Адаптація навчального процесу здійснюється перш за все за рахунок індивідуалізації і диференціації. Сутність диференціації полягає в тому, що вчитель адаптує частину завдання, інструкцію, матеріали чи хід уроку з метою задовольнити освітні потреби окремих учнів і забезпечити включення всіх учнів до навчального процесу. Реалізуючи принцип диференціації, вчитель бере до уваги рівень компетентності учня, його інтереси та індивідуальні стилі учіння. Всі учні мають досягти однієї й тієї ж мети, але зробити це вони можуть у різний спосіб, при чому деякі з них поглиблюють і розширюють заплановане досягнення, тоді як інші досягають базового рівня. Дослідники виділяють три основних види диференціації: диференціація змісту завдання і його формулювання, диференціація способів виконання і диференціація способів контролю [2; 3]. Стосовно навчання англійській мові диференціація подання завдання передбачає усний або письмовий (зоровий) спосіб його пред’явлення чи їх комбінацію, введення додаткових зорових (текстуальних чи ілюстративних) опор, паралінгвальних засобів (міміка, жести і т. ін.) та усних вербальних опор (додаткового роз’яснення, нагадування про алгоритм виконання тощо).

Диференціація способу виконання завдання учнем відбувається за рахунок варіювання складності завдання, наприклад, деякі учні пишуть твір про свою родину, іншим надається план цього твору, ще інші письмово відповідають на питання про свою сім’ю або заповнюють пропуски в поданому тексті інформацією про свою родину чи заповнюють анкету, деякі

інші зображують своє генеалогічне древо або малюють портрети членів сім'ї, подаючи мінімальні відомості про них.

Перевірка і оцінювання виконання завдання диференціюється за способом. Так, учень може відповідати повними розгорнутими реченнями або надавати однослівні відповіді, демонструвати розуміння прослуханого виконуючи вербальні тестові завдання множинного вибору або обираючи відповідний малюнок, готуючи плакат (постер), роблячи аудіозапис, показуючи картки тощо. Для виконання тесту учням з особливими освітніми потребами може виділятися більше часу або пропонуватися окреме приміщення. Найважливішим є те, що вживаються різноманітні методи, щоб підвищити мотивацію всіх учнів, в тому числі учнів із особливими освітніми потребами, заохотити і підбадьорити їх, підвищити їх впевненість у собі та самооцінку.

Окреме місце посідає опора на “зони найближчого розвитку” (за термінологією Л. Виготського) або *scaffolding* (побудова містків, драбини), популярні в англо-американській педагогіці і методиці. Метод *scaffolding* поглиблює диференціацію навчального процесу за допомогою того, що інформація подається порціями, завдання для учнів розбиваються на окремі кроки і кожний з них супроводжується певною опорою. Таким чином, завдання стає доступним для школярів, їм наче пропонуються сходинки для підйому вгору, для досягнення успіху. Деякі учні можуть скористатися всіма сходинками, а інші – пропустити певні з них, якщо можуть і без цього впоратися із завданням.

Учні з особливими освітніми потребами мають різні здібності і можливості, але всі школярі бажають, щоб їх відмінності поважали, щоб їх розуміли і цінували як вчителі, так і інші школярі. Психологи виокремлюють різні категорії учнів з особливими освітніми потребами. Звичайно, поставити дитині конкретний діагноз не є і не може бути завданням для вчителя, це може зробити тільки кваліфікований фахівець. Але вчитель має бути обізнаний з можливими проявами відмінностей у навчанні та поведінці дітей, які належать до певної категорії, працювати у постійному контакті з психологами та усвідомлювати особливості кожної категорії і відповідно адаптувати методику навчання.

До виокремлених категорій відносять учнів з диспраксією, дислексією, дефіцитом уваги і гіперактивністю, аутизмом (синдромом Аспергера), вадами зору, вадами слуху і т. ін. До категорій учнів з особливими освітніми потребами також належать і талановиті й обдаровані діти, бо вони так само потребують диференційованого підходу в навчанні [2; 3].

Розглянемо як приклад специфіку організації навчання англійській мові дітей з диспраксією. Диспраксія – одна з форм порушення розвитку, яка впливає на координацію дрібної і великої моторики у дітей та дорослих і викликає проблеми у плануванні, організації і виконанні дій у правильному порядку у повсякденних ситуаціях. Вона може впливати на артикуляцію і мовлення, процеси сприйняття та мислення. Разом з тим, диспраксія виникає у людей з різним рівнем розумових здібностей.

Диспраксію важко помітити в класі, а такі учні часто помилково сприймаються як незграбні, неорганізовані й ледащі. Можливими індикаторами щодо наявності диспраксії є труднощі адаптуватися до шкільного розкладу (запізнення, забування необхідних для уроку речей) і будувати дружні стосунки з іншими дітьми в класі, нерозвинуті навички малювання і копіювання з підручника або дошки, нерозбірливий почерк, неспроможність запам'ятовувати інструкції, нерозуміння слів вжитих в переносному значенні. Учні з диспраксією також можуть мати труднощі у читанні. Дитина може добре читати, але не розуміти деякі поняття. Вони може неохоче читати вголос через проблеми з артикуляцією або брак впевненості в своїх силах.

Такі діти дуже емоційні і легко вразливі, їм важко концентрувати увагу на одному виді роботи протягом певного часу та вчасно закінчувати виконання завдань у класі. Фізичними проявами диспраксії можуть бути неспроможність утримувати рівновагу й координувати свої рухи на заняттях з фізичного виховання, неспроможність швидко одягатися та зав'язувати шнурки. Такі діти часто страждають від головного болю, мігрень, нудоти [3].

На уроках англійської мови вчитель має обирати прийоми та методи роботи, які можуть допомогти учням з диспраксією. Такі прийоми та методи можна умовно поділити на декілька груп залежно від їх цілеспрямованості та для кожної групи сформулювати певні поради.

1. Для розвитку моторних навичок, координації рухів.

- ☐ Заохочуйте учнів писати на розлінованому папері, бажано з кольоровими або опуклими лініями; використовуйте папір у клітинку, щоб допомогти учням дотримуватися інтервалів між літерами та словами; можна також користуватися готовими або зробленими власноруч трафаретами;

- ☐ Для зручності та зберігання правильної пози при письмі бажано ставити на стіл нахилену підставку;

- ☐ Для поліпшення координації між очима та рукою використовуйте різні вправи мультисенсорного написання літер, наприклад, написання літер у повітрі, на таці з піском або крупною; ще однією вправою може бути написання слів на спині учня та вгадування їх. Це дозволяє тренувати лексичні одиниці кінетичним шляхом, тобто, завдяки тактильним відчуттям, відчувати написання літер всім тілом.

- ☐ Щоб розвивати дрібну моторику у молодших школярів, допомагайте їм під час вирізання, малювання та розфарбовування малюнків;

- ☐ Користуйтеся робочими зошитами, які зменшують потребу у письмі, наприклад, такими, де пропонуються вправи на заповнення пропусків;

- ☐ Заздалегідь готуйте письмові інструкції, щоб зменшити копіювання з дошки;

- ☐ Пишіть розбірливо на дошці та в зошитах, щоб надати зразок учням;

- ☐ У разі потреби дозвольте учневі продиктувати комусь іншому те, що потрібно занотувати;

- ☐ Щоб зменшити напругу, дозволяйте робити додаткові перерви під час письмових вправ;

- ☐ Пам'ятайте, що успіхи учнів з диспраксією слід оцінювати у порівнянні з їхніми власними попередніми результатами.

2. Для сприймання, обробки, розуміння інформації та розвитку концептуалізації.

☐ Посадіть учня ближче до вчительського столу, щоб можна було легше звернутися за допомогою, або поруч з учнем, який може йому допомогти в разі необхідності;

☐ Надавайте усні інструкції повільно та короткими реченнями. Використовуйте зорові опори, наприклад, піднята рука може бути сигналом до припинення розмов в класі, демонстрація певних малюнків може означати різні режими роботи;

☐ Перевіряйте розуміння інструкцій, попросивши учня повторити або навести приклад;

☐ Використовуйте ігри, наприклад, “*Simon says*”, для розвитку навичок аудіювання та здатності розуміти та запам’ятовувати інструкції;

☐ Надавайте учневі більше часу для виконання завдання, оскільки процес обробки інформації в нього відбувається набагато повільніше. Пам’ятайте, що такі учні часто демонструють кращі результати, коли працюють індивідуально, а не в групі;

☐ Розбивайте завдання на декілька кроків для виконання;

☐ Використовуйте схематичну шкалу часу, щоб допомогти учневі запам’ятати послідовність подій;

☐ Поступово переходьте від конкретних до абстрактних понять, співвідносячи ці поняття з власним досвідом дитини;

☐ Використовуйте ігри для просторової орієнтації, наприклад, розташування предметів у кімнаті, тварин на фермі тощо;

☐ Для кращого розуміння та запам’ятовування інформації використовуйте аудіо записи уроків та аудіо книги, які можна прослухати в позаурочний час.

3. Для розвитку самоповаги, підвищення самооцінки та впевненості в собі.

☐ Уникайте турбувати учня пів час виконання завдання та не підганяйте його закінчувати роботу.

☐ Привертайте увагу учня до вдало виконаних дій та не нагадуйте йому про невдачі.

☐ Незалежно від результату, частіше схвалюйте його спроби виконати поставлені завдання.

☐ Спочатку продемонструйте учневі приклад виконання певних дій, а потім запропонуйте повторити.

☐ Ставте перед учнем зрозумілі цілі та пояснюйте, як їх досягти.

☐ Обирайте завдання, які подобаються учню, та поступово ускладнюйте їх.

☐ Включайте такі види роботи в класі, під час виконання яких учень може продемонструвати свої сильні сторони.

4. Для розвитку соціалізації та комунікації з вчителями та однолітками

☐ Використовуйте рольові ігри, комікси та цікаві історії для пояснення загальноприйнятих соціальних норм та правил поведінки.

- Використовуйте візуальні опори, щоб допомогти учневі пригадати власний досвід (подію) і розповісти про нього.
- Під час бесіди з учнем ставте переважно питання, які потребують скоріше закритої, ніж відкритої відповіді.
- Щоб допомогти учневі розрізняти поняття “особисте” та “колективне”, використовуйте рольові ігри.
- Узгодьте правила поведінки в класі та вимагайте їх виконання.
- Заздалегідь попереджайте про будь-які зміни у порядку виконання певних вправ, розкладі тощо.
- Використовуйте комікси та ігри на кшталт “вгадай, про що я думаю” для того, щоб допомогти подолати труднощі розуміти почуття інших та передбачати, як власні дії можуть впливати на почуття людей.
- Пояснюйте учневі правила ігор і навчайте необхідним навичкам, таким як чекати своєї черги, домовлятися з іншими тощо.
- Заохочуйте інших учнів підтримувати дружні стосунки з учнями з диспраксією.

При навчанні дітей з диспраксією дуже важливо організовувати сприятливе середовище. Підтримуйте тишу і порядок у класній кімнаті. Уникайте яскравого освітлення та мерехтіння світла. Щоб не відволікати увагу дитини, не завішуйте стіни таблицями та плакатами. Зважаючи на фізичний стан учнів з диспраксією, дозволяйте їм додаткові перерви протягом дня. Якщо учень вийде з класу, виконає в коридорі декілька фізичних вправ, пострибає, сходить кудись за дорученням вчителя, він повернеться до класу краще готовим для продовження навчання. Використовуйте узгоджені умовні сигнали (наприклад, піднята рука) для повідомлення учнем про зміни у самопочутті, потребі в перерві тощо.

Окреслені педагогічні прийоми сприяють подоланню відчуження дітей з особливостями психофізичного розвитку: з одного боку допомагаючи їм не відчувати себе відмінними від інших учнів і, з іншого боку, створюючи толерантне освітнє середовище. Навчання методики роботи з учнями з особливими освітніми потребами має стати частиною професійної підготовки вчителя з будь-якого предмету.

Література

1. Колупаєва А.А. Від сегрегації до інклюзії // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. – К.: Науковий світ, 2005. – Вип. 6. – С. 52–56.
2. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: А. С. К., 2012. – 308 с.
3. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. H. P. Inclusive Education: Supporting diversity in the classroom. – Sydney: Allen & Unwin, 2010. – 301 p.
4. Loreman T. (2007). Seven pillars of support for inclusive education: Moving from “Why?” to “How?” // International Journal of Whole Schooling. – 2007. – 3. – P. 22–38.
5. Polat F. Inclusion in education: A step towards social justice // International Journal of Educational Development. – 2011. – Volume 31. – Issue 1. – P. 50–58.